

ALİ ŞİR NEVÂÎ VE HÜSEYİN BAYKARA'NIN MANZUM ESERLERİNE GÖRE KLASİK ÇAĞATAY TÜRKÇESİNDE İKİLEMELER*

HANDIADYOINS ON CLASSICAL CHAGATAI TURKISH ACCORDING TO POETICAL WORKS OF ALI ŞİR NEVÂÎ AND HÜSEYİN BAYKARA

Araştırma Makalesi
Research Paper

Serpil SOYDAN**

Öz:

Çağatay Türkçesi, 15. yüzyılın başlarından 20.yüzyılın başlarına kadar hem yazı hem de konuşma dilinde kullanılmıştır. Karadeniz, Kafkas Dağları, Hazar Denizi ile İran'ın kuzey ve doğusuna kadar uzanan geniş bir alana yayılan Çağatay Türkçesi, Türk dili çalışmalarına kaynaklık edecek zengin dil malzemelerini içerisinde barındırmaktadır. Bu zengin dil malzemesinin içerisinde yer alan ikilemelerin, dilin takip edilebilen diğer dönemlerinde olduğu gibi Çağatay Türkçesi Döneminde de anlatım gücünü artırmak amacıyla kullanıldığı görülmektedir.

Çalışmanın amacı, Çağatay Türkçesi dönemi eserlerinde kullanılan ikilemelerin köken, yapı, anlam, görev ve işlev bakımından nasıl kullanıldığını tespit etmektir. Bu çalışmada Ali Şir Nevâî'nin divan ve mesnevileri ile Hüseyin Baykara'nın divanı taranarak ikilemeler incelenmeye çalışılmıştır. İkilemeler; köken, anlam, yapı, görev, işlev açısından değerlendirilmiştir. İkilemelerin anlamlarını verebilmek için beyit açıklamasına da yer verilmiştir. İkileme konusunda yapılan önceki çalışmalar, Yeni Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Türkiye Türkçesi Dönemlerine ait eserlerin incelenmesidir. Bu çalışma ile Çağatay Türkçesi Dönemi eserlerinde ikileme türündeki dil malzemesi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İkilemeler, Çağatay Türkçesi, yapı, anlam, işlev.

Abstract:

Chagatai Turkish was used in both written and oral language from 15th century to the beginning of 20th century. Chagatai Turkish which was used in many regions like the Black-Sea region, the Caucasus Mountains, Caspian Sea Region and northern and eastern part of Iran has made up of many important features that can shed a light on Turkish language. Handiadyoins are one of those important features which were used to emphasize meaning in Chagatai Turkish Period as in the other periods.

This study aims to find out the origin, structure, meaning, duty, function of handiadyoins used in Chagatai Turkish poetical works. With this aim, the masnavi and divan of Ali Şir Nevâî and the divan of Hüseyin Baykara were analysed in this study. Handiadyoins have been evaluated in terms of origin, structure, meaning, duty and function. It was also given samples from couplet to give the meaning of the handiadyoins. The previous studies on handiadyoins were selected from different Turkish languages like New Uighur Turkish Language, Karakhanid Turkic Language, Khorezmian Turkic Language and Turkish used in Turkey. With this study, handiadyoins type language material will be tried to be revealed in Çağatay Turkish period works.

Keywords: Handiadyoins, Chagatai Turkish, structure, meaning, function.

* Makale Gönderim Tarihi: 16.07.2017

Makale Kabul Tarihi: 20.11.2017

** Yrd. Doç. Dr. Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, srp_syd78@hotmail.com, orcid.org/0000-0001-7180-8769

GİRİŞ

Türk dilinin ilk gramer sözlüğü olan Divânu Lûgati't Türk'te Kaşgarlı Mahmut, Türkler arasında Oğuzların kelimeleri, ikilemeli olarak kullandığını belirterek,

“Bilinmelidir ki Oğuzların dili incedir, Türklerin birisi asıl ve kök, öbürü takıntı olmak üzere çift olarak kullandıkları her bir ismin ve fiilin Oğuzlar takıntı olanını kullanırlar. Halbûki öbür Türkler, bunu tek olarak söylemezler. Söz gelimi, Türkler bir şeyi kattıkları zaman kattı kardı, derler. Burada kök olan kattı'dır. Kardı kelimesi takıntıdır. Oğuzlar bir şeyi bir şeyle karıştırdıkları zaman kardı deyip asıl olanı bırakırlar. Yine böyle Türkler edhgü yawlak derler, iyi kötü demektir. Edhgü = iyi, yawlak = yawuz, kötü, anlamındadır. Bu ikisini birlikte kullanırlar. Tek olarak birisini kullanmazlar. Oğuzlar ise bunları tek, yalnız olarak tanırlar.” açıklama ve örneklerini vermektedir (Atalay, 1998: 432).

Hatipoğlu (1981: 9), Korkmaz (2010: 123), Muharrem Ergin (1985: 335-336), Hamza Zülfikar (1995: 161)'ın çalışmalarında ve Dilbilim Terimleri Sözlüğünde (DTS 1988: 125) ikileme¹ kavramıyla ilgili ortak tanım şöyledir: İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır.

O. F. Sertkaya, “Maitrisimit Nom Bitig” isimli tanıtma yazısında (1986: 265), Avrupa dillerinde “*hendiadyoin*” teriminin kullanımına yer vererek Türk dilindeki farkına şöyle işaret eder:

Avrupa dillerinde sadece “*antonim*” denilen, birbirini tamamlayan kelimeler “*hendiadyoin*” kabul edilmektedir. Örneğin ana baba “*ebeveyn*”. Buna karşılık “*sinonim (kompositum)*” denilen, aynı manada olan veya aynı manaya gelen iki ayrı kelime ile birbirinin karşılığı veya zıddı olan iki ayrı kelime, Avrupa dillerinde “*hendiadyoin*” olarak kabul edilmemektedir.

Sertkaya, Türk dilindeki *hendiadyoin* anlayışını şu sözlerle dile getirir (1986: 265):

Mesela Türkçede “ikileme” şeklinde isimlendirilebileceğimiz (Eski Türkçe öğ üang “ana baba”) “*ebeveyn*” antonimi ile Türkçede “ikizleme” şeklinde isimlendirilebileceğimiz öğ ana (ana ana) “ana” sinonimi (kompositum), bugüne kadar Türkçede *hendiadyoin* olarak kabul edilmiştir. Yani karı koca “*evli çift*”, konargöçer “*göçebe*” vs. gibi “*antonimler*” ve yorgun argın, delik deşik, bitmek tükenmek vs. gibi “*sinonim*”ler (kompositum) ile birbirinin karşılığı veya zıddı olan gece gündüz “*daima*”, var-yok -varı-yoğu- “*eşyası*” vs. gibi söyleyişler, Karl Foy'dan beri Türkçede *hendiadyoin* olarak tavsif edilmişlerdir.

¹ İkilemeler üzerine pek çok çalışmalar yapılmıştır. Bu konuyu ele alan hem yabancı hem Türk bazı araştırmacılarımız şunlardır: H. Eren (1949: 283-286), H. Marchand (1952: 60-69), A. Tietze (1966: 423-429), M. A. Ağakay (1953: 189-191; 1988: 97-104), S. Çağatay (1978: 29-66), Z. K. Ölmez (1997-19-40), G. Sev (2004: 497-510), F. Toprak (2005: 277-292), M. D., Erdem (2005: 189-225), İ., Ulutaş (2007: 1-15), K. Üstünova (1996: 464-470), L. Karahan (2014: 75-84), N. Akyalçın (2014: 183-194), H. Yıldız (2011: 41-46), Atmaca, E., Kral, Ö. F. (2015), Tuna, O. N. (1948). “Türkçede Tekrarlar”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, TDED, C.3, S.1-2, İstanbul, 429-447vb.

Bu terim için genellikle araştırmacılar, *ikileme* (Hatiboğlu, 1981; Tekin, 1998; Hengirmen, 1999; Abik, 1997; Vardar, 2002; Korkmaz, 1992; Tuna, 1986; Kargı Ölmez, 1997; Bayraktar, 2005; Sev, 2004; Erdem, 2005; Öztürk, 2008; Alkaya, 2008), *ikilemeli ad* (Atabay vd., 1983), *tekrar* (Tuna, 1949-1950; Ergin, 2012; Gülensoy, 2010), *ikiz kelime* (Eren, 1949), *bağlam öbeği* (Banguoğlu, 1986), *kelime koşması* (Ağakay, 1954), *yinelemeler* (Karaağaç, 2012), *tekrar grubu* (Karahan, 2012), *ikizleme* (Ağakay, 1953; Gencan, 2001) gibi kavramlar kullanılmıştır.

O. N. Tuna, “tekrarlar” (1948: 429-447), S. Çağatay, “hendiadyoin” (1978: 29-66), T. N. Gencan, ikilemeler yanında “ikizlenmeler” (1979: 193) başlığı altında da konuyu işler. Z. Korkmaz (2010: 123-124), ikilemenin yanında “tekrarlama” terimine de yer verir. H. Ediskun (1996: 154-155), bileşik sıfatlar bahsinde, konuyu “yansımaların yinelenmesi” maddesinde değerlendirir.

Bu tanımlardan yola çıkarak ikilemeler, dilin anlatım gücünü, akıcılığını, zenginliğini artırmak amacıyla farklı köklerde eş, yakın, zıt anlamlı veya ön, iç, son ses benzerliği olan kelimelerin tekrarıyla, kelimelerin aldığı benzer ya da farklı eklere göre şekillenerek meydana gelen ve zaman içinde kullanılarak kalıplaşan sözlerdir, şeklinde tanımlanabilir.

Yukarıdaki tanımlar ve adlandırmalar ışığında Çağatay Türkçesinin Klâsik Dönem Eserlerindeki ikilemeler incelenirken Saadet Çağatay, Ercan Alkaya, Vecihe Hatipoğlu, Funda Toprak, Gülsel Sev, Serkan Şen, Nimet Ceylan'ın bu konudaki çalışmalarında yer alan tasnifler esas alınmaya çalışılmıştır. Bu çalışmaların arasında az çok farklılıklar olsa da ortak yönü ikilemelerin ses, yapı, köken, anlam, kullanılış, işlev, görev bakımından değerlendirilmeye çalışılmasıdır. Bu çalışmada tasnif yaparken bu özellikler dikkate alınmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada Çağatay Türkçesinin Klâsik Döneminde eser vermiş olan Ali Şir Nevâî'nin divân ve mesnevileri ile Hüseyin Baykara'nın divânı taranarak ikilemeler; köken, yapı, anlam, görev ve işlevine göre değerlendirilmiştir: Taranan eserlerden tespit edilen ikileme örnekleri ve tasnifler şöyledir:

1. Aynen Tekrarlar

1.1. Köken: Türkçe

Yapı: Basit isim

Anlam: Gerçek (temel) anlam

Görev: Ünlem

İşlev: Pekiştirme

Şehd-i lebi tâbdın çuruştı

Yok yok birbiririge yapıştı (LM XXXV/3214)

(Dudağının balı sıcaktan tamamıyla kurudu. Yok yok! Birbirine yapıştı.)

Görev: Zarf**İşlev: Pekiştirme**

Bilingey diyilgenge **bir bir** işi

Ki halk itmedi tiñgri andak kişi (Sİ XV/999)

(İşi bir bir denildiğinde bilinecek. Tanrı onun gibi insan yaratmadı.)

Görev: Zarf**İşlev: Pekiştirme**

Sin kıyaş birle münâsib-sin oyunda hûblar

İkki ikki çünkü kirgeyler ataşıp yâr yâr (BV 158/3)

(Oyunda sen, güneş ile eşitsin[uygunsun.]. Sevgili sevgili ile atışıp iki iki girecekler.)

Görev: Zarf**İşlev: Pekiştirme**

‘Ulûm evrâkı çün bir bir yapıldı

Dil-âverlik silâhı meyli kıldı (FŞ XIII/60)

(İlimlerin yaptıkları **bir bir** kapandı. Yiğitlik silahı eğildi.)

Görev: Zarf**İşlev: Abartma**

Tapıştılar çü birbirini soruşup

Besî yağlaştılar **kîb kîb** körüşüp (FŞ LII/90)

(Birbirlerine soru sormak için buluştular. Çok çok görüşüp çok fazla ağlaştılar.)

Görev: Sıfat**İşlev: Pekiştirme**

Kara kara müje hancerlerin itirmek işiñg

Hayât naḥlini kisken kıya kıya bakışıñg (FK 353/1)

([Senin] için hayat fidanımı kesen sert, öldüresiye bakışını, kara kara kirpik hançerlerini keskinleştirip bilemek...)

Görev: Zamir**İşlev: Pekiştirme**

Mañgadur bir peri maḥlûb ü zâhid hûrğa tâlib

Kaçan şöhet çıkışkay çünkü **min-min** tilbe ol ebleh (BV 574/7)

(Her ne zaman sohbeta tutuşsak çünkü ben ben deli o ahmak, istenilen bir peri banadır ve zâhid cennet gözlüye talip.)

1.2. Köken: Türkçe

Yapı: Basit fiil

Anlam: Gerçek (temel) anlam

Görev: *Fiil*

İşlev: *Pekiştirme*

Kil kil ay kurbân köngül ol kaşı ya mihrin unut

Çün vefâdın tartılırsin hem barıp bir gûşe tut (GS 75/1)

(Ey kurban gönül, gel gel, o kaşı yay sevgilini unut. Çünkü söz vermekten çekinirsin varıp da bir köşe tut.)

1.3. Köken: Türkçe

Yapı: Basit fiil (zarf-fiil eki almış)

Anlam: Gerçek (temel) anlam

Görev: *Zarf*

İşlev: *Pekiştirme*

Ƙara Ƙara müje Ƙancerlerin ititmek işiñg

Ƙayât naħlini kiskeñ **kıya kıya** bakışiñg (FK 353/1)

([Senin] işin kara kara kirpik hançerlerini keskinleştirip bilemek, bakışın, hayat fidanını öldürerek [ince ince] doğrayıp kesen...)

1.4. Köken: Türkçe

Yapı: Türemiş fiil (Zarf-fiil eki almış)

Anlam: Gerçek (temel) anlam

Görev: *Zarf*

İşlev: *Abartma*

Yıgılay yıgılay izin erişti

Ol yerde yetiştı kim yetiştı (LM XXIX/2629)

(Ağlaya ağlaya izine ulaştı, yetiştığı o yere ulaştı.)

1.5. Köken: Arapça

Yapı: Basit isim

Anlam: Gerçek (temel) anlam

Görev: *Ünlem*

İşlev: *Abartma*

Yitilmiş **Allah Allah** ni kâmet ol kâmet

Ki ‘âlem ehliga saldı kıyâmet ol kâmet (NŞ 84/1)

(Allah Allah! O boy nasıl bir boy ki uzamış, dünya ehline bela salmış.)

Görev: Sıfat

İşlev: Pekiştirme

Def a def a gül saçılıydur gül-efşân bağıda

Kim miniñg gül-gûn yaşımdın **katre katre** kan irür (NŞ 179/2)

(Gül saçan bağında pek çok defalar gül saçılacaktır ki benim gül renkli gözyaşım damla damla kandır.)

Görev: Sıfat

İşlev: Pekiştirme

Ügülgen nâfedin ħar-vâr ħar-vâr

Tögülgen müşk ħöd **anbâr anbâr** (FŞ XIX/26)

(Toplanan yığın yığın kokudan anber anber dövülen misk kendisidir.)

Görev: Zarf

İşlev: Pekiştirme

Hatı ki **hat hat** asılmışdur imdi ol rûhdın

Ni rûh dimen yüzini kim boluptur ol rûh rah (NŞ 113/5)

(O yanaktan şimdi ayva tüyleri ki sıra sıra asılmıştır. Bu nasıl yanak demeyin çünkü o yanak yol olmuştur.)

Görev: Zarf

İşlev: Pekiştirme

Ķum imes Bathâ’da kim mihr cemâliñg hecridin

Zerre zerre cismi bir birdin töküldi gam ara (GS 7/7)

(Mekke’deki kum değil ki güneş yüzünün ayrılığında gam içinde cismi birbirinden zerre zerre döküldü.)

Görev: Zarf

İşlev: Abartma

Defea defea gül saçılıydur gül-efşân bâğıda

Kim miniñg gül-gûn yaşımdın katre katre kan irür (NŞ 179/2)

(Gül saçan bağında pek çok defalar gül saçılacaktır ki benim gül renkli gözyaşım damla damla kandır.)

1.6. Köken: Farsça

Yapı: Basit isim

Anlam: Gerçek (temel) anlam

Görev: *Zarf*

İşlev: *Pekiştirme*

Alıp bir bir yonulgan hâreni çüşt

Töşep ol **tahta tahta** taşnı rüş (FŞ XXXIII/26)

(Bir bir yolunan dikenini düzgün alıp o taşı, tahta tahta döşeyerek doğru yolu bulur.)

Görev: *Zarf*

İşlev: *Pekiştirme ve abartma.*

Halâve ni ta' rîf itey reng reng

Pişürmekte şeker-i zîb **teng teng** (Sİ XXXIX/3418)

(Küçük küçük süs şekerini renk renk pişirmekte, şirinliği (daha) nasıl tarif edeyim?)

Görev: *Zarf*

İşlev: *Pekiştirme*

Yana şu' lelig köngülñi gamiñ itti **pâre pâre**

Bu ki butraşur irtür pâreleri imes şerâre (BV 526/1)

(Yine ateşli gönlü, gamın parça parça etti. Bu ki parçaları perişandır, kıvılcım değil.)

Görev: *Zarf*

İşlev: *Pekiştirme*

İy Hüseyñi ger üzülse könglünğ ol meh-pâredin

Anı tîğ-ı kat' ile **pergend pergend** iylegil (HBD 96/7)

(Ey Hüseyin! Eğer gönlün o ay parçasından kırılrsa onu keskin kılıç ile parça parça eyle.)

1.7. Köken: Farsça

Yapı: Birleşik isim

Anlam: Gerçek (temel) anlam

Görev: *Sıfat*

İşlev: *Abartma*

Ügülgen nâfedin **har-vâr har-vâr**

Tögülgen müşk höd anbâr anbâr (FŞ XIX/26)

(Toplanan yığın yığın kokudan anber anber dövülen misk kendisidir.)

2. Zıt Anlamlı Tekrarlar

Ölmez (1997: 19-20), *Kutadgu Bilig'de İkilemeler* adlı makalesinde, anlatıma güç katan ve anlatımı pekiştiren ikilemeler için yapılan tanımlarda, ikilemelerin kullanımının daha çok eş ya da zıt anlamlı sözcüklerin tekrarına dayandığını belirtir. Taranılan eserlerde zıt anlamlı ikilemeler örneğine rastlanmıştır. Tespit edilen örnekler şöyledir:

2.1. Köken: Türkçe

Yapı: Basit isim

Anlam: Zıt anlam

Görev: *Zarf*

İşlev: *Abartma*

Dûd-ı âhım **kiçe kündüz** çü felek sarı barıp

Subhğa dem tutulup şânga ‘ âriz kararıp (NŞ 57/1)

(Âhımın dumanı gece gündüz felek tarafına varıp sabah vakti akşama tutulup yanağı kararıp...)

2.2. Köken: Farsça

Yapı: Basit sıfat

Anlam: Zıt anlam

Görev: *Sıfat*

İşlev: *Pekiştirme*

Felek seyridin **âşikâr u nihân**

Ki hükmi yazılmış siniğdür cihân (Sİ XIX/1279)

(Gökyüzünün açık ve gizli hareketinden “Cihân senindir.” hükmü yazılmıştır.)

2.3. Köken: Arapça + Farsça

Yapı: Basit isim + birleşik sıfat

Anlam: Zıt anlam

Görev: *Sıfat*

İşlev: *Pekiştirme*

Hem ol ‘ adl kim tuttu sindin vücûd

Günâhın bağışlandı **bûd u ne-bûd** (Sİ XXI/1451)

(Hem o adalet ki senden var oldu. Var yok (bütün) günahın bağışlandı.)

2.4. Köken: Türkçe

Yapı: Basit fiil (Zarf-fiil eki almış)

Anlam: Zıt anlam

Görev: Zarf

İşlev: Beraberlik

Köz yumulmuş hecrdin ol yüzge açmağ isterem

Lik hicrân köz **yumup açkunça** hem birmes emân (BV 445/3)

(Ayrılıktan göz yumulmuş, o yüze gözü açmak isterim, lakin ayrılık, göz yumup açmaya fırsat vermez.)

2.5. Köken: Türkçe

Yapı: Türemiş fiil

Anlam: Zıt anlam

Görev: Yükleme

İşlev: Beraberlik

Bolsalar Ferhâd u Mecnûn bü'l- 'acab hâlimni dip

Gâh anı **küldürey** gâhi bu birni **yıglatay** (BV 633/6)

(Şaşkın hâlimi söyleyerek Ferhâd ve Mecnûn olsalar, bazen onu güldüreyim, bazen bu birini ağlatayım.)

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, Çağatay Türkçesinin Klâsik Dönem şairlerinden Ali Şir Nevâî'nin divan ve mesnevileri ile Hüseyin Baykara'nın Divân'ı taranmıştır. Taranan eserlerdeki ikilemeler; köken, anlam, yapı, görev ve işlev bakımından incelenmeye çalışılmıştır. Tespit edilen yirmi altı ikilemenin köken bakımından, - Kıpçak ve Harezmi Türkçesi Dönemindeki kadar olmasa da - Türkçenin yanı sıra Arapça ve Farsça kökenli olduğu ve Türkçe ikilemenin (13), Arapça (7) ve Farsçaya (7) göre daha çok kullanıldığı tespit edilmiştir. İkilemeler, aynen tekrarlar ve zıt anlamlı tekrarlar olarak kullanılmıştır.

Tablo 1: Köken Bakımından İkilemeler

İkilemeler	Türkçe	Arapça	Farsça	Arapça-Farsça
Toplam	14	6	7	1

Tablo 2: Görev Bakımından İkilemeler

Görev Bakımından İkilemeler	
Fiil	3
Sıfat	6
Zamir	1
Zarf	15
Ünlem	2
Toplam	27

Tablo 3: Anlam Bakımından İkilemeler

Anlam	
Zıt Anlamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler	5
Gerçek Anlamdaki Sözcüklerden Oluşan İkilemeler	22

Tablo 4: İşlev Bakımından İkilemeler

İşlev Bakımından İkilemeler	
Pekiştirme işlevi	17
Abartma işlevi	6
Pekiştirme ve abartma işlevi	2
Berberlik işlevi	2
Toplam	27

Tablo 5: Yapı Bakımından İkilemeler

Yapı Bakımından İkilemeler	
Basit Sözcüklerden Oluşanlar İkilemeler	24
Türemiş Sözcüklerden Oluşan İkilemeler	2
Birleşik Sözcüklerden Oluşan İkilemeler	2
Toplam	28

Köken bakımından Türkçe kelimelerin yanı sıra Arapça ve Farsça kelimelerin hemen hemen eşit sayıda kullanılması, Arapça, Farsça eserler yazmanın meziyet sayıldığı ve Farsçanın etkili olduğu bir dönemde Çağatay Türkçe ile eserler veren Ali Şir Nevâyî'nin ve Hüseyin Baykara'nın Türkçeye verdiği önemi, Arapça ve Farsçaya Türkçe kadar hâkim olduklarını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Görev bakımından zarf (15) ve sıfatların (6); yapı bakımından basit sözcüklerin (24) fazlaca kullanıldığı görülmektedir.

Aşağıda ikileme konusunda yapılan tez ve makale çalışmalarının sonuçları ile çalışmamızın sonuçları karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak bu çalışma diğer çalışmalara göre dar kapsamlı olduğu için ve bir tez çalışması olmadığı için sadece taranılan eserlerden elde edilen kısmî örnekler üzerinden bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Tespit edilebilen sonuçlar şöyledir:

Bu çalışmada tespit edilen örneklerde, Nimet Ceylan'ın, Serkan Şen'in, Funda Toprak'ın çalışmalarında olduğu gibi Arapça, Farsça, Türkçe kökenli sözcüklerin ikileme türünde kullanıldığı ve yabancı kelimelerin Serkan Şen'in çalışmasında olduğu gibi dinî muhtevalı kelimeler olmadığı, çoğunun sevgilinin vasfını ifade için ve günlük hayatta kullanılan kelimeler (anber anber, zerre zerre, katre katre vb.) olduğu görülmektedir. Türkçe kökenli ikilemelerin fazla kullanıldığı görülür. Nimet Ceylan'ın çalışmasında Arapça kökenli ikilemelerin sayısal açıdan daha fazla olduğu, daha sonra Türkçe kökenli sözcüklerden oluşan ikilemelerin geldiği belirtilmiştir.

Serkan Şen'in çalışmasında zıt anlamlı sözcüklerle oluşan ikileme örneğine rastlanmamış olup Nimet Ceylan'ın çalışmasında yakın anlamlı sözcüklerle kurulan yapıların en çok, karşıt anlamlı ikilemelerin en son sırada olduğu görülür. Emine Atmaca ile Ö. Faruk Kral'ın çalışmasında da zıt anlamlı ikilemelerin anlamdaş esaslı kelimelerden oluşan ikilemelere göre daha az sayıda kullanıldığı görülür. Çalışmamızda farklı olarak zıt ve gerçek anlamda sözcüklerle oluşan ikileme örneklerine rastlanmıştır, zıt anlamda kullanılan ikileme örneği gerçek anlamda kullanılan ikilemeye göre az sayıdadır, eş anlamlı ikileme örneğine rastlanmamıştır.

Ayrıca bu çalışmada, Nimet Ceylan'ın, Emine Atmaca, Ö. Faruk Kral'ın çalışmasına benzer şekilde yapı ve sözcük türü bakımından en çok basit adlarla kurulan ikilemeler tespit edilmiştir. Ercan Alkaya'nın çalışmasında ise, sözcük türü bakımından en çok yansımalar-dan kurulan ikilemelerin olduğu görülür.

Serkan Şen'in çalışmasında ikilemeler daha çok yabancı ve Türkçe kelimedenden kurulu olarak kullanılmıştır. Bunun amacı, yabancı kelimenin Türkçe karşılığını vererek o kelimeyi açıklamaktır. Nimet Ceylan'ın çalışmasında ise, ikilemeler; Türkçe, Arapça, Farsça ve karma şekillerde kurulmuş olup pekiştirme, abartma, beraberlik işleviyle anlatımı akıcı kılmak için kullanılmıştır. Çalışmamızda ise daha çok aynı kelimenin tekrarıyla kullanılıp Funda Toprak'ın çalışmasında olduğu gibi anlatımı pekiştirme amacı taşıdığı görülmektedir. Toprak, çalışmasının sonuç bölümünde bağlaçlı izafetli bazı örneklerin yanı sıra bağlaçsız ve izafetsiz şekillerin de kullanıldığını, bu kullanımın ikilemenin oluşumuna engel olmadığını belirtir. Toprak'ın belirttiği bu tür kullanımlardan "u" ile bağlanan örnekleri Nimet Ceylan'ın çalışmasında ve bu çalışmada görmek mümkündür.

KISALTMALAR

BV	Bedâyiü'l Vasat
FK	Fevâidü'l Kiber
FŞ	Ferhâd u Şirin
GS	Garaibü's Sıgar
HBD	Hüseyin Baykara Dîvânı
LM	Leyli vü Mecnûn
NŞ	Nevâdirü'ş Şebâb
Sİ	Sedd-i İskenderî

DİĞER KISALTMALAR

DTCF	Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
TDK	Türk Dil Kurumu
TDAY	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDED	Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi
Yay.	Yayımları

KAYNAKÇA

- Abik, A. D. (1997). Derleme Sözlüğünde İkinci Kelimesinin Başında –s Bulunduran Tekrarlar. *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü IX. Milli Türkoloji Kongresi*, 15-19 Eylül.
- _____ (2010). (İSİM1 + II/+IU) (İSİM2 +II/+IU)” Kuruluşundaki İkilemeler, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 17(2), 1-20.
- Ağakay, M. A.(1953). “İkizlemeler Üzerine”, *Türk Dili*, 2(16). Ankara, 189-191.
- _____ (1988). “Türkçede Kelime Koşmaları”, TDAY Belleten-1954, Ankara.
- Akyalçın, N.(2014). Türkçe İkilemelerin Yapı ve Anlam Özelliklerine İlişkin Değerlendirmeler, *International Journal Of Language Academy*, 2(2), 183-194.
- Alkaya, E. (2008). Orta Ve Doğu Karadeniz Ağızlarında Görülen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3(3), 37-76.
- Atabay, N. vd. (1983). *Sözcük Türleri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Atalay, B. (1998). *Divanü Lûgat-it- Türk Tercümesi*, Cilt I, Ankara: TDK Yayınları.
- Atmaca, E., & Kral, Ö. F. (2015). Kazak Türkçesindeki İkilemelerin Sınıflandırılması, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4(1), 194-213.
- Banguoğlu, T. (1986). *Türkçenin Grameri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Ceylan, Nimet. (2009). *Gazi Zahirüddin Muhammed Bâbur Mirza'nın Eserlerindeki İkilemeler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Çukurova Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Çağatay, S. (1978). Uygurcada Hendiadyoinler, Ankara Üniversitesi, *Yıllık Çalışmalar Dergisi*, DTCF Yayınları., 29-66.
- Çelik, Ü. (1996). *Ali Şîr Nevâyî- Leylî vü Mecnûn*, Ankara: TDK Yayınları.
- Kut, G.(2003). *Garâ'ibü's-Sıgar (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Ankara: TDK Yayınları.
- Eckmann, J. (2012). *Çağatayca El Kitabı (Çev. Günay Karaağaç)*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ediskun, H. (1996). *Türk Dilbilgisi*, Ankara: Remzi Kitabevi.
- Erdem, M. D. (2005). Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine, *Bilig*, (33), Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 189- 225.
- Eren, H.(1949). İkiz Kelimelerin Tarihine Dair, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: VII, S:2, Ankara, 283-286.
- Ergin, M.(1993). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- _____ (2001). *Dilbilgisi*, Türk Dilleri Araştırma/01, Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Hatipoğlu, V. (1981), *Türk Dilinde İkileme*, Ankara: TDK Yayınları.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kahya, H. (2015). Gedayi Divanına Göre Çağataycada İkilemeler, *Akademik Bakış Dergisi*, (52), 1-9.

- Karahan, L. (2012). *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- (2014). Türkiye Türkçesi Ağızlarında {-1} Zarf-fiil Ekli İkillemeler, VIII, *Milletlerarası Türkoloji Kongresi, 30 Eylül-04 Ekim 2013, Bildiri Kitabı: Cilt-II*. İstanbul,75-84.
- Karaörs, M. (2006). Ali Şîr Nevâyî - Nevâdirü’ş-Şebâb, Ankara: TDK Yayınları.
- Kaya, Ö. (1996). *Ali Şîr Nevâî - Fevâidü'l-Kiber*, Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2010). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Marchand, H. (1952). Alliteration, Ablaut und Reim in der Türkischen Zwillingsformen, *Oriens*, 5, Leiden,60-69.
- Ölmez Kargı, Z. (1997). Kutadgu Bilig’de İkillemeler, *Türk Dilleri Araştırmaları*, (7), 19-40.
- Öztürk, S.(2008). Yeni Uygur Türkçesinde İkillemeler, *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3(4), 1037-1048.
- Sertkaya, O., F.(1986). Maitrisimit Nam Bitig, *TDAY Belleten 1982-1983*, Ankara.
- Sev, G. (2004). Divânü Lûgat-it Türk’te İkillemeler, *Türk Dili Dergisi*, (634), Ankara: TDK Yayınları, 497-510.
- Şen, S. (2002). *Eski Uygur Türkçesinde İkillemeler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, A., G.(1994). *Ali Şîr Nevâyî-Ferhâd u Şîrîn (İnceleme-Metin)*, Ankara: TDK Yayınları.
- Tietze, A. (1966). “Reduplikasyon ve (r) ile Kurulmuş Çift Sözcükler” (Reşit Rahmeti Arat için), Ankara,423-429.
- Toprak, F. (2005). Harezmi Türkçesinde İkillemeler, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, 5(2), İzmir, 277- 292.
- Tören, H. (2001). *Ali Şîr Nevâyî-Sedd-i İskenderî (İnceleme-Metin)*, Ankara: TDK Yayınları.
- Tuna, O. N. (1948). Türkçede Tekrarlar, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, *TDED*, 3(1-2), İstanbul, 429-447.
- (1986). Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkillemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi, *TDAY-Belleten 1982-1983*, 163- 228.
- Türkay, K. (2002). *Ali Şîr Nevâyî-Bedâyi’ül-Vasat*, Ankara: TDK Yayınları.
- Ulutaş, İ. (2007). Kırgız Türkçesinde İkillemeler, *Akademik Bakış-Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi- Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (13), Celalabat - Kırgızistan, 1-15.
- Üstünova, K. (1996). Dede Korkut Destanlarında Aralıklı İkillemeler, *Türk Dili Dergisi*,464-470, http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDD/1998_557_26_K_USTUNOVA.pdf
- Vardar, B. (1988). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: ABC Kitabevi.
- Yıldırım, T. (2010). *Hüseyin Baykara Divânı (İnceleme-Metin-Dizin- Tıpkıbasım)*, İstanbul: Hat Yayınevi.
- Yıldız, H. (2011). Divân-ı Hikmet’te İkillemeler Üzerine, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 1, 41-46.
- Zülfikar, H. (1995). *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler*, Ankara: TDK Yayınları